

”יום-קטנות” בספרות העברית

מ א ת

ד”ר י. ייבין

א.

לא פעם נודמן לנו לקרוא בעתונות שלנו תלונות על ירידתה של הספרות העברית; אבל תלונות אלו באות תמיד כש-”צידוק-דין” בצדן: הספרות העברית אינה אשמה. משבר רוחני שורר בעולם כולו. ו-”אם בארזים נפלה שלהבת”, אם אצל העמים הגדולים, המצויידים בכל טוב במובן התרבותי, כך – מה אנו כי נתלונן? “צידוק-דין” זה מחוסר, לדעתי, כל יסוד. קודם כל – המצב אצל הגויים אינו גורא כל-כך. גם כיום, בימי המשבר הרוחני, יש בתוכם תנועה וחיי-יצירה כבירים; יש סופרים גדולים והוגי-דעות עמוקים ומקוריים. יש בתוכם, אפשר, ירידה במעמדו של האמן, הסופר והמשורר בחברה – ירידה אפנית בשביל “דור התכניקה והאספורט”. אבל קפאון רוחני אין. אי-המנוחה הנפשית לא פסקה. המוח האירופי לא פסק מלהגות, לא פסק מלהתענות בכל הבעיות החמורות והמדאיבות, שהעמידה התקופה לפנינו. אפשר, שמוח אירופי זה לא מצא עדיין את הפתרון לבעיות אלו; אפשר, שהמחשבה של ארץ-המערב חועה בדרכים שונות; אבל אם היא תועה, שמע מינה – שהיא נעה ונדה, שהיא לא קפאה בשיתוק-מות. אצלנו – המצב הוא אחר. למצב השורר אצלנו אי אפשר אפילו לקרוא בשם “משבר רוחני”, שהרי גם המלה משבר יש במשמעותה דינאמיקה ידועה. ואצלנו בעולם הרוח – חדלון, הצרמות, בכדי להוכיח בזה יספיק לנו, אם נשוה את העחון הרשמי של אגודת-הסופרים של עכשו עם “השלה” מלפני 25 שנה. כלום יתוארו בימינו פולמוסים פורים מעין אותם, שהיו בין אחד העם ובין ברדיצ’בסקי, או אפילו כפולמוס שנתעורר מסביב למאמריו של ש”י איש הורוויץ לאחר שנים מועטות? – והרי את הדינאמיות בספרות העברית באותה

התקופה אפשר היה להרגיש לא רק ביצירות של הגדולים, אלא אפילו בחבוריו של כל סופר וסופר. גם אם כשרון חשוב לא היה – שאיפה לדבר-מה היתה, "אי-מנוחה קדושה" היתה. אבל כשאנו מדפדפים בעתונות הספרותית העברית כיום – אנו מקבלים רושם, שהמוח היהודי פסק בכלל מלהגות. אין אנו מוצאים אף שמץ של רעיון, אף צל של פרובלימה. יש כאן שיתוק רוחני. הספרות העברית בצביונה הרשמי מזכירה חדר שומם, שקירותיו נתפסו בקורי-עכביש מאין יושב. לא – אין זה בגדר משבר – זוהי כמעט מיתה, ולא דוקא "מיתת נשיקה"...

אמרתי: בתוכנו אין משבר כמו שיש ל"כל הגויים", בתוכנו המצב הרוחני הוא יותר גרוע. אבל אפילו אם היה המצב כך בתוך "כל הגויים", לא היינו מוצאים אף חצי-נחמה בצרת-רבים זו. להם מותר. להם, העשירים כל-כך בנכסים רוחניים מחדשים, אחר גיטה, הויפטמן, דוסטויבסקי – מותר גם לנו דור אחד מיצירות גדולות. לנו – אסור. והרי סוף-סוף בתקופה של תחיה לאומית אנו עומדים – בתקופה של תקומת העם על אדמתו. אם בעצם תקומה זו מתה הרוח העברית מיתה עגומה ומחוסרת-תפארת – הרי עלינו לחשוב, שבתקומה שלנו משהו אינו בסדר, שבתקומה שלנו נתגלתה פתאום איזו סכנה של כליה נפשית, "שריפת נשמה וגוף קיים".

והנה באים המנחמים ומציעים תנחומים חדשים: הסופר אינו אשם; המפלגתיות אשמה. אבל גם אַמְשֶׁלָה זו אינה אומרת כלום. מפלגות קיימות גם בתוך הגויים – ואף-על-פי-כן... מאיאקובסקי היה 20 שנה חבר במפלגה הבולשביט – והדבר לא עָכַב בידו מליצור. ומלבד זה – כלום הסופר העברי מחוייב להשמע לדיקטיבות של מפלגות דוקא? מי זה האוסר עליו להביע את מחשבתו המקורית? – ואם אין הוא מביע, הרי יש לנו הרשות הגמורה לחשוד בו. שאין לו מה להביע. וכשספרות שלמה כמעט מצטרפת ממאמרים ומחבורים של סופרים, שאין להם מה להגיד – הרי לפנינו אותו מחזה "משמח" מאד של חצרמות ספרותית, כפי שאמרתי למעלה.

ב.

אבל את ירידתה של הספרות העברית בימינו (אני מדבר על הכלל – יש יוצרים גדולים יחידים גם עכשיו) אפשר, לדעתי, לבאר באופן פשוט מאד. בשביל כך די לשים לב לעובדה, שכל הפריחה של הספרות העברית בתקופת ביאליק – טרניחובסקי-כהן-שניאור היתה קשורה בתנועה הציונית – ברעיון של התקומה הלאומית. הרעיון הלאומי היה אותו שורש, שהמציא מזון במדה מספקת לכל גידוליה של הספרות העברית; השאיפה לציון אצל רוב המשוררים העברים, שקמו באותה התקופה; שירת היחיד היהודי, שנפקחו חושיו לקלוט את תפארת העולם (ביאליק, טרניחובסקי, כהן, שניאור); גילוי הכיעור וההתנוונות שבחיי-הגייטו

(בִּרְנֵר); הָאָרוּטִיקָה שֶׁל הַיְחִיד הַיהוּדִי הַמּוֹדֵרְנִי (שׁוֹפְמַאן, גֶּנְסִין); כֹּל הַגִּידוּלִים הִלְלוּ יִנְקוּ מִשׁוֹרֵשׁ אֶחָד וַיְחִידִי. הַרְעִיּוֹן הַלְּאֹמִי "הַצֵּר", כִּפִּי שֶׁמְכַנִּים אוֹתוֹ ה־אֹזְנִיוִירְסָאֲלִיִּים" שֶׁבְקִרְבָּנוּ, שִׁימֵשׁ מִסְגֶּרֶת רַחֲבָה לְכֹל הַרְגָּן הַסּוֹעֵר וְהַנּוֹעֵז שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר.

אִמַּת זֶה – שֶׁכֹּל הַתְּקוּפָה שֶׁל "הַסּוֹעֵר וְהַסְּתַעְרֻת" בְּסִפְרוֹת הָעֵבְרִית הַחֲדָשָׁה נּוֹלְדָה מִתּוֹךְ הַרְצוֹן לְתִקּוּמָה, הֵייתִי אוֹמֵר – יִצָּר הַתְּקוּמָה שֶׁל הַיְחִיד וְהַכֹּלֵל הַיִּשְׂרָאֵלִי, – אִמַּת זֶה נִרְאִית פְּשׁוּטָה עַד לִידֵי בְּאַנְאִלִּיּוֹת, וְאִינִי רוֹאֶה צוֹרֵךְ בְּדַבֵּר לְאַשֵׁר אוֹתָהּ עַל־יְדֵי הוֹכָחוֹת נּוֹסְפוֹת. אֲבָל, אִם כֵּךְ הוּא הַדְּבָר – אִם פְּרִיחַתָּה שֶׁל הַסִּפְרוֹת הָעֵבְרִית בָּאָה כְּתוֹצָאָה מִגִּדּוּל הַרְעִיּוֹן־הַלְּאֹמִי בְּעַם – הִרִי מוֹבֵנֶת בַּהַחֲלֵט הַצִּטְמָקוֹתָה שֶׁל הַסִּפְרוֹת וְהַתְּנוּוֹנוֹתָה בְּדוֹרֵנוּ: הַצִּטְמָקוֹתָה שֶׁל הַסִּפְרוֹת אֵינָה אֵלָא פְּרִי הַצִּטְמָקוֹת שֶׁל הַרְעִיּוֹן־הַלְּאֹמִי, הַצִּטְמָקוֹת שֶׁל "הַתִּיאֲבוֹן־הַלְּאֹמִי" בְּתִקּוּפַתְנוּ, תְּקוּפַת־הַהֲגִשְׁמָה". אִם כֵּן הִרִי הַכֹּל בְּרוֹר וּמוֹבֵן: עִם בִּיטוּל הַסִּבָּה יִתְבַּטֵּל גַּם הַמְּסוֹבֵב, כְּמִישְׁתּוֹ שֶׁל הַשׁוֹרֵשׁ גֵּרְמָה לְכַמִּישְׁתָּם שֶׁל הַגִּידוּלִים, שִׁינְקוּ מִשׁוֹרֵשׁ זֶה.

וְעַל הַצִּטְמָקוֹתָם שֶׁל הַתִּיאֲבוֹן־הַלְּאֹמִי שֶׁלָּנוּ, שֶׁל הַהֲשָׁגוֹת הַלְּאֹמִיּוֹת שֶׁלָּנוּ כְּדֹאֵי לְהַרְחִיב אֶת הַדְּבָר.

ג.

אֵת הַצִּיּוֹנִיּוֹת בְּתִקּוּפַת־הַהֲגִשְׁמָה" שֶׁלְאַחַר הַכְּרוֹת־בְּאַלְפוֹר מְצִיין, כִּקֵּן אֶפְיָנִי מֵאֵד, פּוֹלֵחַן־הַקְּסָנוֹת. כֹּאן, בְּתַנוּעָה הַלְּאֹמִיּוֹת שֶׁלָּנוּ, נִתְּבַדָּה הַפְּתַגְם הַצְּרַפְתִּי: הַתִּיאֲבוֹן מִתְּגַבֵּר עִם הַאֲכִילָה". שֶׁהִרִי בְּתוֹכָנוּ הַתְּרַחֵשׁ הַהִיפֵךְ מִזֶּה: עִם־הַאֲכִילָה", עִם הַגִּישָׁה הַבְּלִת־אֲמֻצִּית לְבִנְיָנָה שֶׁל הַמּוֹלְדֵת הָעֵבְרִית נִצְטַמֵּק הַתִּיאֲבוֹן שֶׁלָּנוּ עַד לְשִׁיעוּר שֶׁל קֶב־הַחֲרוּבִים שֶׁל ר' חֲנִינָא בֶן דּוּסַא. הַרוּח הַהִירוּאִית שֶׁל "הַשׁוֹמֵר", שֶׁחָרַת עַל דְּגָלוֹ אֶת הַפְּסוֹק הַיְדוּעַ מִן "הַבְּרִיוֹנִים" שֶׁל יַעֲקֹב כֹּהֵן, – רוּח זֶה הִיָּתָה כְּמַעַט לְמַמְזֵרֶת בְּצִיּוֹנִיּוֹת. הַצִּיּוֹנִיּוֹת הַרְשָׁמִית יִצְרָה הַשְּׁגוֹת "מִיּוֹחָדוֹת, יִצְרָה אֶת דְּפוּסֵי־הַמַּחְשָׁבָה בְּשִׁבִיל בְּנִין הַמּוֹלְדֵת בַּהֲגִשְׁמָתוֹ; וְדְפוּסִים אֵלָה נִהַפְּכוּ לְשִׁבְלוֹנָה, שֶׁנִּתְקַבְּלָה עַל הַצְּבוּר הָעֵבְרִי. אֶת דְּפוּסֵי־הַמַּחְשָׁבָה הִלְלוּ וְאֶת הַהֲשָׁגוֹת הִלְלוּ יִמְצֵא הַקּוֹרֵא בְּנִקְל בְּחוֹבְרוֹת־הַתְּעַמּוּלָה שֶׁל קֶרֶן־הַיְסוּד וְהַקֶּרֶן־הַקִּיּוּמִית. חֲלוּץ מִיִּבֵּשׁ בִּיצָה. יְלִדִים בְּרִיאִים וּמְאוֹשְׁרִים לְמִרְאָה מִשְׁחָקִים בְּגֶן־הַיְלָדִים, וְעֲלִיהֶם מִנְצַחַת הַגִּנְנֵת בְּחִיּוֹכָה הַנְּצַחִי. אַחֲוֹת לְבוּשָׁה לְבָנִים ב־הַדְּסָה" מִמְּלֵאֵת אֶת שְׁרוֹת הַבְּרִיאוֹת, כִּשְׁהִיא מוֹלַפֵּת טְפוֹת לְתוֹךְ עֵינֵיהֶם שֶׁל הַתִּינוּקוֹת. חֲלוּצוֹת מְסַבִּיב לְעַץ־הַהֲדָר קוּטְפוֹת אֶת תְּפוּח־הַבְּרִכָּה. אֲכָר יְהוּדִי הוֹלֵךְ אַחַר מַחְרַשְׁתּוֹ בְּעַמְק. זֶהוּ הַצֵּד הַיְחִידִי בְּחֵי־הָאָרֶץ, שֶׁמְבַלְטֵת חוֹבְרַת־הַתְּעַמּוּלָה הַצִּיּוֹנִית. יִתָּר עַל כֵּן: זֶהוּ כְּמַעַט הַצֵּד הַיְחִידִי, שֶׁמְכַרֵּת בּוֹ חוֹבְרַת־הַתְּעַמּוּלָה הַצִּיּוֹנִית. שֶׁאֵר הַצֵּדִים אֵינָם קִיּוּמִים בְּשִׁבִילָה בְּכֹלֵל. אֵינן הֵם קִיּוּמִים בְּשִׁבִילָה. אֲבָל בְּמִצִּיאוֹת הִרִי הֵם קִיּוּמִים! קִיּוּם אֶסוֹן שֶׁל

חיי יהודים בגולה, עם הקושי הגדול לאין ערוך של מציאת-פרנסה, עם ההסתגלות - מאונס לחיים הזרים, עם עלבונות יום-יום ואימת-הפרעות מפרק לפרק, וכאן, בארץ - יש צד אחר, שאינו אידילי כל-כך; שאינו אידילי כלל וכלל: הרדיפה אחר יום-עבודה; בדידותו של החלוץ גם כשהוא בין רבים; הפחד-בלילות של העומדים על השמירה; רצח של יהודים בדרכי-ציון בימי-שלום וארבעה נחשולים - פרעות במשך 15 שנה; סבל של אינוולידיות ממהרת לבוא; יחסים צבוריים ותופעות צבוריות שליליות, שלא כאן המקום לעמוד עליהן, אבל ישנן, מניתי רק מעט מזעיר מן הטראגיקה הגורלית של היחיד היהודי במולדת, לא הזכרתי את כל המכשולים האכזריים, שעומדים על דרכנו, לא הזכרתי את ענותה של הארץ הזועקת בשממותה.

אבל החוברת הציונית הרשמית לא הכירה בכל אלה. היא הכירה בצד האידילי של העבודה על יסוד הצדק והיושר בבנין-המולדת; בצמיחת המושבות זעיר-שם ועיר-שם, והתפיסה של חוברת-התעמולה הציונית נעשתה תפיסתה של החברה בוובה המכריע; נעשתה גם תפיסתו של הסופר העברי; וכאן - ראשית-האבדן של כח-היצירה ואפשרות-היצירה.

"העז" של לילינבלום היא יצור נכבד מאד, אבל כשבאים להחליף בעז זו את משיח אלהי-יעקב, כשמכריזים על עז זו כעל משיח אלהי-יעקב (לא חשוב, אם העז באה בגלגול של עץ-ההדר או של גן-הילדים עם הגנת המאוסרת), - אם בני אדם משלימים עם התחליף הזה - הרי אין עוד מקום ליצירה סוערת; אין עוד מקום ליצירה בכלל. תורת "האגם", לפי משאו של אורי צבי גרינברג (בוזה האגם כבמחזה) היתה לתורה שלטת ב"חברה החדשה" בישוב, ללא הבדל מעמד, היתה לחוקה, שלא נועזו למרוד בה, ומובן, שעם קבלתה של "תורת האגם" כהלכה מסיני נסתם הגולל על היצירה העברית החפשית, כי יצירה לאומית אינה יכולה לגדול בשטח ההשגות "הקאנטוניות", בשטח ההתרונות על "מאה ועשרים הנקודות". כי יצירה אינה גדלה בעציץ, אלא זקוקה היא לאדמת-יה ולמרחב-יה. כשטשרניחובסקי הבלית בשעתו את התיאבון הלאומי הגדול בשירו ה"גיא-וגראפיי" הידוע על הירדן והלבנון, הרי המשיך את יעודה של הספרות העברית, שתכנה: תביעת גאולה שלמה לעם השבוי בגולה. הרי הוא חוזר בעצם על יצירה אחרת, על דבריו של ר' שלמה בן גבירול (שירי ר' שלמה בן גבירול חלק ב', עמוד 24), שאמר:

"הַדָּר צְנִיפֵת־יְהוּדָה"

וְצִיצַת־אֶפְרַיִם

תְּכוּנָן בְּהַר צִיּוֹן

וּמְלִיךְ גֵּן עוֹבֵד

וְנָכַד שְׁחָרִיִּים.

וְתָשִׁיב גְּבוּל חוֹרֶן

וּבְרֹתָהּ וְסִבְרִים.

כן, "ותשיב גבול חוורן", אמר המשורר לפני 900 שנה. לא "קאנטוניות", לא "מאה"ועשרים נקודות" בלבד, לא הגננת עם גן הילדים המרוה אותנו נחת, כאילו כבר הגענו למטרה, אלא — מלכות-ישראל בתפיסתה הנצחית מימי הנביאים ועד הקדושים, שעלו על המוקד ושם ציון על שפתם. כי בימי פריחתה של השירה הספרדית היה הרעיון הלאומי הנסו והמצפן של היוצרים העבריים, ממש כמו בתקופת-המדורש, ממש כמו בתקופה החדשה. הרעיון של מלכות-ישראל שימש לספרות העברית אותה המסגרת, ששימשו לסופרי-הגויים הקרקע הלאומי וההוי המדיני המציאותי. אבל הציוניות "המוֹדֶרְנִית" הנהיגה את פולחן-הקסנות. היא לימדה את הצבור לחזות בקסנות אלו חזות-הכל. היא לימדה את העם להתעלם מן הטרגיות שבשיבת ציון, מן התלאות הגדולות והסבל הגדול הכרוך בשיבה זו, מאי-הספוק הגדול, שמעורר בנו השטח הענקי של ארץ-ישראל, שעדיין הוא ריק מיהודים והשטח הענקי של עם-ישראל בגולה, שעדיין הוא ריק מארץ-ישראל, — ולהסתפק באידיליה השטחית. עץ-ההדר והפרה הדמשקאית, הגדלים בעמל לאין שיעור, שידי-פראים אורבות להם בכל רגע לכולתם, — היו לאי השלוה הגדולה והמזוייפת, שֶׁלְפֹלְחָנוּ הַזֶּעִיקוּ אֶת הַצִּבּוֹר.

והסופרים, ברובם הגדול, נכנעו לתפיסה רשמית זו וקבלוה עליהם כחוקה. ובארץ-ישראל צמחה בספרות — האידיליה. בימים הנוראים ביותר לאנושיות כולה, בימים הנוראים עוד יותר לעם-ישראל בעולם, בארץ זו, בין פרעות לפרעות, אחר טבח יפו תרפ"א ואחר טבח חברון תרפ"ט, משגשגת בספרות — האידיליה, זו שנמחתה זה כבר מתחת שמי-אירופה. לא האידיליה רִנַּת-הַצְּבָעִים של טשרניחובסקי, אלא אידיליה תְּוֹרְנֶרֶת, נוטפת שובע-רצון, בעל-ביתית, מזייפת את המציאות האכזרית, נוטפת דבש, מטפחת את הלך-הרוח הפיליסטרי, שהוא פושה בינינו כנגד, וכי אזכיר את שמות החבורים? וכי אזכיר את שמות המחברים? פתחו את "מאזנים", את "בוסתנאי" — הלא תמצאוה, רוויה, דשנה, פושה בשדה המוקבר והמוזנח שלֹה־הספרות העברית כִּבְלִית.

לסופרי-העברי בתקופת-ההשכלה היה תיאבון גדול, ושם התיאבון היה: אירופה. בתקופה של חבת-ציון והציוניות היה שם תיאבון: מדינה עברית חפשית ועם עברי חפשי. כיום נצטמק תיאבוןנו עד כדי פולחן העז המאולָּהֶת, כפי "פקודתה" של הציוניות הרשמית וכפי ציווייה של החברה הבעל-ביתית, שהיא חיה על-פי חוקתה של ציוניות רשמית זו (ללא הבדל-מעמד). ורק מועטים מאד הסופרים,

שנועזו למרוד בחברה ובתפיסתה; הללו הצילו את רוחם מכליון. אבל נשאו בכל התוצאות החמורות של מלחמת-יחיד נגד רבים, נגד הכל.

ד.

וביחד עם פולחנה של העז ה"מעשית", בניגוד לרעיון הממלכתי ה"בלתי-מעשי", גרמה לירידת הספרות גם התפיסה הכללית, שמזוללת בערכים הרוחניים ושתחילתה נעוצה עוד באידיאולוגיה של "דת-העבודה" מיסודו של א"ד גורדון, שקנתה לה בשעתה לבבות הרבה בצבור החלוצי בארץ.

הקוראים. ודאי, ינידו כתף: האידיאולוגיה של א"ד גורדון – וזלזול בערכים הרוחניים? תורה, שכולה אידיאליזמוס, תורה, שהיא לכאורה תמצית צרופה של אידיאליזמוס, – ובוז לאידיאה ופולחן של חמרנות?

ואף-על-פי-כן צריך אני לשוב ולהטעים את הדבר: תורתו של א"ד גורדון היא ששימשה פתיחה והנחת-יסוד לאותה ירידת-הערך של הרוח אצלנו.

מובן, שא"ד גורדון עצמו לא נתכוין לכך ולא העלה על דעתו כלל, שבתורתו יש מגמה חמרנית מסוכנת. אבל לאידיאות ולתורות יש טבע להתפשט ולהתפתח לא לפי רצונו של מחוללן, אלא לפי ההגיון הפנימי שלהן, שמרחיק אותן במרוצת הזמן מהלך רב מאד מן הכוונות של מיסדיהן הראשונים. די לנו להזכיר, כיצד הנצרות, או (בזעיר אנפין) האחד העמיות (אפשר, יש לצרף לזה גם את המארקסיסמוס) התרחקו מתוך התפתחותן לפי ההגיון הפנימי שלהן, מאותו השטח, שבו עלו תחילה במחשבת יוצריהן. והנה כדבר הזה אירע גם לתורתו של א"ד גורדון ולדת-העבודה.

הרגיש בזה באחת ממסותיו פראנק וְוֹרְפֵל, שציין, שבפולחן העבודה הגופנית הוא רואה אחד מסימני-המחלה של התקופה: הערצת ערכים ממשיים. הערכתן של תוצרת, סחורה, ואי-הערכתם של קנינים בלתי-ממשיים, כגון קנינים רוחניים. רעיון עמוק זה נכון הוא גם כלפי תורתו של א"ד גורדון. ודאי, שתורה זו הביאה תועלת בזמנה במה שהכשירה אלפים אחדים של צעירים, שקבלו חינוך אינטלקטואלי, לעבודה גופנית. ואף-על-פי-כן – אותו פולחן, למרות כל היסודות האידיאליסטיים והמוסריים שבו, נעשה סכנה לרוח וליצירה. המשפט הידוע, שהשמיע א"ד גורדון המנוח לביאליק בשעת ביקורו בדגניה: "בוא, עדור אתנו" – היתה בו סכנה, כי וזיה במשמעותו של משפט זה: כתיבת שירים אינה עבודה; רק עידור הוא עבודה. יש ערך רק לתוצרת "ממשית". הערכתה של התוצרת הממשית ואי-הערכתם של התוצרת הבלתי-ממשית, של הקנין הרוחני – הוא הוא הארעין המסוכן שבתורה זו, שהתפתח ונתן פרי-לא-הילולים.

דבר זה יטל להסביר לנו, כיצד עברו רבים מתלמידיו הקרובים של א"ד גורדון, מעסקניה של "תנועת-העבודה", בקלות כזו, במשך שנים-מספר, מפולחן-

העבודה לפולחן-הכסף; מתורת ההטהרות וההתקדשות של היחיד עד להכנסת המתבוללים לציוניות במחיר כסף או תקוה לכסף.

הגשר, שעליו עברו האנשים מ"דת-העבודה" ל"דת התגרנות", הוא — התפיסה החרטית, שהיתה מונחת גם ביסוד תורתו של א"ד גורדון — העדפת זוג הנעליים על הפסל של אפולון. בנוסח של הניהיליסטים הרוסיים. אם הסנדלר המייצר נעל יש לו ערך וקאנט היוצר שיטה פילוסופית אין לו ערך (בוא עזור אתנו) — היה בודאי אומר א"ד גורדון לקאנט כמו שאמר לביאליק) אנו יכולים להמשיך הלאה בדרך זו: דונם של אדמה יש לו ערך והכותל המערבי אין לו ערך, שהרי אין בו תועלת "ממשית"; פרה דמשקאית יש לה ערך והדגל הלאומי אין לו ערך, וכדומה. פולחן- "הממשות", שהיה צפון בתורתו של א"ד גורדון, נידון במשך זמן קצר לְהִפְךָ לצידוק של ה"ביזנס" (גם "ביזנס" יוצר דברים ממשיים!) ושל הרוח האנטי-מדינית בישוב (שהרי מדיניות והבנה מדינית — פירושן הערכת הדברים הבלתי- נתפסים ביד ממש ואי-סיפוק ב"מעשים ממשיים" בלבד). האידיאליסמוס המרובה והתמים שבתורתו של א"ד גורדון פג; הזלזול ברוח ובערכים הרוחניים. שנבע ממנה. נשאר כמורֶשֶׁה כבדה בישוב זה והועיל גם הוא ליצירתה של אטמוספירה, שבה נעשתה הקמת ערכים רוחניים כמעט בלתי-אפשרית, או שדרשה מן היוצר קרבנות נפשיים גדולים ביותר.

וכי לא מוזר הדבר, שציוניות זו דוקה, ציוניות של העז, של החמרנות, של זלזול-ברוח, חשבה את עצמה ל"ציוניות רוחנית", ראתה כי עוד לה את הקמת "המרכז הרוחני" בארץ ישראל, שהיא דוקה הרבתה לְהִגְךָ כל כך על הצלת "הרוח הישראלית", היא שהיתה נְדַלַת רוח ומחשבה בתוך-תוכה?

ה.

וממחנק זה, מחיי "האגם כבמחזה", מן הפולחן האובליגטורי לעז ולדונם היו גם בורחים, חלק מהם, המרוצים יותר, הקפואים יותר, נשארו בארץ בבחינת "מהגרים". חייהם הספרותיים של אלה נגמרו עם ירידתם מעל הספינה ביפו. הם מתארים בחבוריהם את החיים בגאליציה או ברוסיה מלפני שלשים שנה. בחייה של ארץ-ישראל החדשה, ביסוריה, בטראגיקה שלה, זו שהיא קיימת וממשית מאד, אף אם אין מזכירים אותה בחוברות-התעמולה הרשמיות, — אין להם חלק. יצירתם היא בעצם אנאכרוניסמוס, מצבת העבר. בשביל הספרות העברית החדשה, בשביל החיים העבריים החדשים, שמתקמים כאן למרות כל, אין להם ערך, שהרי אין כל מגע בינם ובין החיים האלה.

החלק השני, הער יותר, ברח מן הרעיון הלאומי וקפץ אל "האוניוורסאליות". הללו, שביניהם יש גם יחידים בעלי-כשרון, פנו עורף לרעיון הציוני והם מטפחים "כלי-אנושיות" ו"אינדיבידואליות". ההנחה הישנה-הנושנת של המתבוללים

הגרמניים מלפני 100 שנה, ש"כל-אנושיות" ו"לאומיות יהודית" הם שני הפכים. ושעם דחיתה של הלאומיות אנו זוכים באוניורסאליות. — הנחה זו, שחשבנו אותה לגנוזה ומבוטלת מזמן-מזמן, כאילו חזרה וקמה לתחיה בתוך קבוצת "כתובים". אבל הקפיצה שלהם מן הלאומיות הביאה אותם לאאוניורסאליות, אלא לחלל הריק. משולים הם לאדם, שמאס בטפח-הקרקע, שניתן לו להשען עליו. והוא מנסה להשעין את רגליו באויר. שיריהם וחבוריהם של אלו, שיכלו להופיע באותו התוכן גם בווארשה, בניו-יורק, בהונולולו, אינם קשורים בשום דבר; יצירתם מרחפת בין "גלי-האֵיתר העולמי", בשטח טראנס-צ'נג'נטאלי כמעט. וקבוצה זו משמשת ראייה נוספת לכך, שכל אלה, שאיבדו את הקשר עם העם ועם הקרקע בארץ, כל אלה, שאיבדו את זיקתם לרעיון הלאומי — שהוא המסגרת היחידה והשורש היחידי לכל קוסמיות ואוניורסאליות — נידונו לעקרנות מוחלטת וכל עמלם לריק. מה לעשות? כך נוצרנו, אנו, בשר ודם, שאין אנו יכולים לדרוך ברגלי-הבשר שלנו על במתי "האֵיתר העולמי"...

ו.

ובקשר עם הצטמקות זו של רעיון-התחיה באה גם הפרו בינציאליות העמוקה, שמציינת את הספרות העברית בחלקה הגדול בימינו אלה. כי פרובינציאליות אינה אלא סימן-לואי לאבדן-העצמיות, להתבטלות ולחיקוי. אביא דוגמה מוחשית: האכר, כל זמן שהוא נמצא בכפרו, ולא יהא הכפר אלא קטן כזרת ולא יהא נמצא אלא מאחוריהם של הרי-חושך, — אין הוא פרובינציאלי, כמו שהאילן הגדל בכפר זה אינו פרובינציאלי. שהרי אכר זה מושרש הוא באשר הוא נמצא, כאותו האילן, בהויה הגדולה והאדירה ללא-תכלית, ואולם האכר העוזב את כפרו, האכר הבא לכרך, המתלבש בבגדים עירוניים, המבטל את ישותו הקודמת ומתאמץ להראות כבן-כרך — נעשה קרתני. הקרתנות של האכר מופיעה בו ברגע, שהוא פושט את חמילתו הכפרית ולובש את הפראק הכרכי. והוא הדין גם ביצירה. מאפו לא היה קרתני. בך נר לא היה קרתני. הסופרים, העוזבים אותם החיים, שהם מעורים בהם, שהם כואבים אותם, ומתלבשים בפראק, ושרים על הקוסמוס הערטילאי של "מגדל-עופל", — הם קרתנים.

ומכאן תשובה לאיתה השאלה, שהועמדה לפני שנים אחדות על-ידי אחד מן הסופרים: "ספרות-עם או ספרות-שבט?". כלומר: כיצד נמלט מן ההכרח להיות "ספרות שבט", ספרות קרתנית? שאלה זו מיוסדת על אי-הבנה. גודל היצירה וערכה הכללי אינו תלוי כלל בצד האֵתני. לא חשוב, מהו ההוי המתואר על-ידי הסופר. הַמְסוֹן תיאר פנה נדחת בחייו של עם צפוני נדח — ויצירותיו יש להן ערך כל-עולמי. בעצם הרי גם התנ"ך נוצר ב-פרובינציה, על-ידי נוקדים בכפרים נידחים, שהיו רחוקים

מן המטרופולין של התרבות העולמית בימים ההם: מניגה ומבבל. אפשר לו. לסופר שבינינו, ליצור אפוס על "כפר-אוריה" הנידח מאד – והאפוס יהא אוניוורסלי ובכל אופן יהא שייך לספרות-עם. ואפשר לו לתאר את ניו-יורק רבתי, וחבורו אפילו לדרגת "ספרות-שבט" לא יגיע. ויש כאן לציין פאראדוקסון מיוחד: פה במדה, שהסופר ירצה יותר לענות על הבעיות הכואבות של הקבוץ שלו, של הצבור, שבו הוא מעורה, יהא יותר אוניוורסאלי, ובה במדה, שהסופר יחרוג לצאת מעורו ומסביבתו ולהתקמות למאטר לינק או לפול קלודל דוקה, – יהא יותר קרתני, יותר עלוב ומצומק.

ז

הפתרון היחידי בשביל הצלת הרוח העברית, שהתמוטטה בתוכנו, הוא – שברת המסגרת, שבה היו משובצות ההשגות "הציוניות" שלנו בתקופת-ההגשמה: היציאה מן האגם אל הים, מרעיון-הקטנות, מן ה"שולחן הערוך" של רעיון זה עם כל סעיפיו, כגון פולחן העז והדונם, פולחן הגבורה הקטנה ("לבטים והתלבטויות", "משיכה בעול" – מונחים, שנעשו שיגרה ושבלונה מקובלת בצבור) – אל רעיון-הגאולה הגדול, הרעיון של העצמאות המלכותית, הרעיון של המהפכה העברית, שהיא עתידה לשנות את סדר-חיינו של עם שלם ולעשותו בן-חורים חי על אדמה, שהוכנסה לראשונה על-ידי מאמצי-לא-אנוש למשפחתן של אדמות הברכה והלבלוב על פני כדור-הארץ. יש צורך לשבור את קנה-המדה האידילי, "העציצי", שהשתלט בתפיסתנו, כי בעציץ גדל פרח בן-יומו, אבל ארזים אינם גדלים בעציצים: הם זקוקים לקרקע.

יש הכרח לסור מן השבלונה של חוברות-התעמולה הרשמיות, אם נסור משבלונה זו, נראה בעין בהירה את הצד השני של הדברים, נראה את ארץ-ישראל השניה, הטראגית, שאילנותיה נעקרים, שאנשיה נהרגים מן המארב, שעובדיה מזדקנים בלא-עת מפני שהם מערים את דמם לתוך האדמה הצחיחה השבה לשגשוג; נראה, בצדן של הנקודות הבודדות הגאולות, שהן חשובות לנו אך ורק כנקודות-משען ועמדות-כח להצלחת האידיאל המלא בעתיד, – את הארץ השוממה, המזונחת, הוזעקת בשוממותה – ונראה את העם הגדול באסונו, את העם הנתון למרמס ולשוד בתפוצותיו, ושכל מה שנעשה בארץ אינו בשבילו אלא כטפה דלה לגוף מתעטף בצמאוונו. רק בהנפתו של דגל זה, דגל-הגאולה, רק בגירוי התיאבון הגדול של "ותשיב גבול חוורן", כמו ששר ר' שלמה בן גבירול – היעוד של הספרות העברית, רק בשעבוד-מרצון לרעיון-הגאולה תמצא הספרות את חירותה, תשתחרר מקורי-העכביש, שעטפוה בהם המגשימים הננסים בעלי ההשגות הננסיות, וכמה מרובה כאן השטח ליצירה, וכמה רחב החלון, שנקרע כאן למול הקוסמיות האמתית – בהתערות עם בקרקע, בהתיצבותו

לראשונה אחר דורות הרבה, על אדמה, שידיו שלו, ולא ידי אחרים, מכסות אותה יָרֵק, מבקיעות בה עינות-מים, סוללות את כבישיה, מאכלסות אותה אדם ובהמה רבה...

וכמה גדול המרחב, שנשקף כאן לסופר הפרוזאי! כמה גורלות מורכבים בכל פנה שתפנה. כמה הרפתקאות, כמה סבכים אישיים בנשמותיהם של אלה, שהחליפו את ארץ-מגוריהם, את משלוח-ידם, את לשונם, את תנאי-חייהם, כמה גדול הגוון של גזעים, שבטים, של רקמות נפשיות, של ימי שלום ופרעות, של מדבר ותרבות, של אוסף אנשים בנושאים בדמם את האקלימים של כל אזורי-הארץ, את הרגליהן, רינןן, כאבן וחדותן של כל ארצות-תבל, של בקשת אלהים ואידיאל, של הקרבה-עצמית מזה וחרמיות ללא-גבול מזה, — כמה חומר מספיק בשביל יצירות לגאונים! ועל כל זה — כאב-המשיח, שהעם נשא במשך דורי-דורות — דמות המשיח, שמרחפת עד היום מעל התהו-ובוהו הארצישראלי, מעל כל הערבוביה של השקר והאמת, הקדושה והטומאה, מעל לשגשוג-המעט של הישובים הנגאלים ושממת-הדורות — דמות-המשיח, שמרחפת מעל הריי-היהודה, מעל תהו ארצישראלי זה, כרוח אלהים זו, שריחפה על פני המים באותם ימים קדמונים, ימי-בראשית, לפני היות עולם..

הספרות העברית צריכה להיות לספרות של אזרחי ארץ-ישראל — לא של אזרחי ה"קאנטון" התל-אביבי, אלא של אזרחי המדינה הגדולה העתידה לקום; היא מצויה לחנך את הצבור ברגש של אזרחות זה; היא מצווה להיות תנים לענות-ציון, שעדיין לא נגאלה, וכנור לשיריה.

* * *

והספרות מצווה לאחות את הקרע הגדול, שנתקה בינינו בין החומר והרוח ושאת שרשו, לדעתי, אפשר לחפש במדה מרובה אצל אחד-העם. אחד-העם היה הראשון, שהעמיד זה לעומת זה, כניגוד — את הציונות הרוחנית לעומת הציונות המדינית, כשני עולמות נבדלים זה מזה. וכך, במרוצת-הזמן, נתהוו שני עולמות בבחינת "ולא קרב זה אל זה" — שניהם עלובים ופגומים. מעבר מזה — חומר בלי רוח: הפרדסים, הדונמים, הפרות הדמש-קאיות, הכתים הבנויים, ומן העבר השני — הרוח הערטילאית, הרוח שאינה דבקה בחומר, הרוח של "מוסר היהדות", שאין לה קטר עם עולם חמרי זה הנוצר כאן.

אבל הרוח הלאומית האמתית אינה משהו ערטילאי ומובדל מן החומר

(1) כלום לא נלחם אחד-העם בימי-הרצל בעד התישבות חמרית ומדינית בחורכיה ובאנגליה?

(המערכת).

הלאומי, אלא היא דבוקה ומעורה בחומר זה, כשלהבת בפתיל. הרוח הלאומית, שאין במשמעותה "מוסר-היהדות" דוקה, אלא שיש במשמעותה גם תיאטרון, גם מסתוריות עממיות, גם שירה חולונית, גם זמר עממי, גם ספרות כללית, — היא שצריכה להתלבש באותו הגוף הלאומי החדש, שהשפיר שלו הולך ומתרחם לעינינו, ולהיות עמו לאחד. ואז תהא פדותנו — פדות החומר העברי והרוח העברית כאחד, ציוניות מדינית וציוניות רוחנית בבת אחת, ואז, כשהספרות העברית תשוב למלא את שרותה הגדולה לשחרור-העם, — היא גם תִּהְפֵּךְ מאוסף של בלאות ומצבות-עבר לעמוד-אש, שהולך בראש המחנה המתרוגן בדרך העולה ציונה...